

БАДИЙ МАТНДА СТИЛИСТИК ВОСИТАЛАРНИНГ ТАРЖИМА ХУСУСИЯТЛАРИ

У. Йўлдошев

*филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), катта ўқитувчи,
Ўзбекистон халқаро ислом академияси*

Таржимашуносликда стилистик усулларни таржима қилиш таржима стратегияси термини билан талқин қилиниб, унга кўра, тропларни таржима тилига ўгириш учун метод ва трансформация танланади.

А. Хуртадонинг фикрича, “таржима методи, таржима стратегияси ва таржима трансформацияси бир-биридан фарқ қиладиган категориялардир”. Унинг фикрига қўшиламиз, чунки таржима жараёнида мазкур терминлар вазифаси жиҳатидан бир биридан фарқ қилади, яъни таржима методи бутун матнга нисбатан, таржима трансформацияси матндаги кичик лексик бирликларга нисбатан танланади. Таржима стратегияси юқоридаги танловларни режалаштиришни белгилаб беради.

Стратегия тушунчасининг OALD луғатидаги изоҳига эътибор қаратадиган бўлсак, бу тушунчанинг қуйидаги таърифлари мавжуд: 1. Маълум бир мақсадга эришишни кўзлаб тузилган бирор режа. 2. Бирор нарсани режалаштириш жараёни ёки режани амалиётга жорий этиш. 3. Уруш ёки жангда армияни кўчириш учун режа тузиш малакаси. Бундан шуни англашимиз мумкинки, таржима стратегияси таржимоннинг ўз фаолиятини амалга оширишда тузиладиган режалар мажмуидир. Бу фикрларни Крингснинг таржима стратегиясига берган қуйидаги таърифида ҳам кўриш мумкин: “Таржима стратегияси таржиманинг мақсади доирасида юзага келадиган аниқ таржима муаммоларининг ечимини топиш учун таржимоннинг онгли равишда тузган яширин режалари”. Венути эса таржима стратегиясини “чет тил матнини таржима қилиш учун бирор методни танлаш”, дея таъкидлайди. Бу борада Крингснинг таржима стратегияси хусусидаги мулоҳазалари Венутининг фикрига нисбатан ўринли. Бир сўз билан айтганда, таржима стратегияси таржима бошланишидан олдин ва жараёнда тузиладиган режа бўлиб, бунга кўра, таржимон ўқувчининг мақсади, мавқеи, билим даражаси, аслият матнининг услуги каби омилларни ўрганиб чиқиб, матнни ўгириш учун метод ва матндаги кичик бирликлар учун трансформация танлашни ўз ичига олади.

Шу ўринда стилистик воситаларни таржима қилиш стратегиялари ҳақида сўз юритиш мақсадга мувофиқ бўлади, деб ҳисоблаймиз. Мазкур тезисда бадиий матнда қўлланган стилистик воситаларнинг таржима хусусиятларини метафорани таржима муаммолари мисолида кўриб чиқамиз.

Метафорани таржима қилиш бўйича турли ёндашувлар мавжуд. Улардан бири Е. Найда томонидан таклиф қилинган ёндашув бўлиб, унга кўра “таржимон метафора билан боғлиқ таржима муаммосини ушбу стилистик воситани метафора тарзида таржима қилмаслик орқали бартараф этади”. Клопернинг фикрига кўра, “барча инсонлар учун бир хил тасаввур структурасига эга

метафоралар таржимасида сўзма-сўз таржима стратегиясидан фойдаланилса, осон таржима қилинади”. Мейсоннинг таъкидлашича, “метафорани таржима қилишга доир муаммо унинг табиати билан эмас, балки аслият ва таржима тиллари ўртасидаги маданий фарқларга боғлиқ ва шунинг учун уни таржиманинг умумий муаммоларидан бири сифатида кўриш керак”. Мейсоннинг фикрига қўшилган ҳолда метафорани таржима қилишда нутқнинг тасвирий ифодавийлиги билан бир қаторда икки халқ маданиятини ҳам эътиборга олиш керак, деб ўйлаймиз.

Аслият матнидаги метафорик ифодани тўғридан тўғри ўтказиш фақатгина таржимоннинг танловига боғлиқ эмас. П. Ньюмарк метафорани таржима қилишнинг саккизта стратегиясини таклиф этган бўлиб, улар қуйидагилар: ўзига хос тил услубида қиёсланиш имкониятига эга бўлган ифодани таржима тилида қайта яратиш; аслият тилидаги ифодани таржима тили маданиятига мос тушадиган стандарт таржима тили ифодаси билан алмаштириш; метафорик ифодани сақлаган ҳолда ўхшатишдан фойдаланиб таржима қилиш; метафорани ўхшатиш билан маъно уйғунлиги орқали таржима қилиш; метафоранинг моҳиятини очиб бериш; метафорани қисман ўзгартириш; метафорани таржимада тушириб қолдириш мазмунидан фойдаланган ҳолатда ҳудди шундай метафора яратиш. Фикримизча, П. Ньюмарк таъкидлаган бир неча стратегиялар бадиий матнлар таржимасида самарали ҳисобланади.

К. Шафнер метафорани таржима қилиш бўйича уч асосий стратегияни таклиф этади. Улар: метафорани сўзма-сўз таржима қилиш, метафорани бошқа метафорага айлантириш, метафоранинг маъносини таржимада акс эттириш. К.Шафнер томонидан таклиф этилган стратегиялар орасида метафорани сўзма-сўз таржима қилиш ва метафоранинг маъносини таржимада акс эттириш аҳамиятлидир.

Т. Добрзинска таржимонлар метафорани таржима қилишда қуйидаги стратегияларни таржимларда акс эттиришлари керак, деган фикрни таъкидлайди. Бу стратегиялар таржима матнида аслият матнидаги метафоранинг аниқ эквивалентидан фойдаланиш, ҳудди шундай маъно берувчи бошқа метафорик иборани танлаш, метафорани перифраза қилиш кабиларда намоён бўлади. Демак, матнда умумбашарий тасаввурга эга метафора қўлланган бўлса, сўзма-сўз таржима усулидан фойдаланиш, метафорани ҳудди шундай метафорага айлантириш каби стратегиялардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Аслият матнида миллий маданиятни акс эттирувчи метафоралар қўлланган бўлса, таржима жараёнида аслият тилидаги ифодани таржима тили маданиятига мос тушадиган стандарт таржима тили ифодаси билан алмаштириш, мазмунидан фойдаланган ҳолатда ҳудди шундай метафора яратиш, метафора маъносини таржима тилида акс эттириш каби стратегиялар қўлланади. Ўзбек халқ латифалари инглиз тилига бевосита ва билвосита таржима қилинган бўлиб, уларда стилистик воситалар фаол қўлланган. Ана шундай латифалардан бири “Кир қарға” латифасидир.

“Кир қарға” латифасида ҳам метафора қўлланган бўлиб, унга кўра, Афандининг хотини кир ювиб ўтирар эди, бирдан совунни қарға олиб қочди. Хотини унинг орқасидан ҳай-ҳайлаб қувлаган эди, Афанди:

– Қўявер, хотин, қарғанинг усти-боши бизникидан ҳам кир экан, – деди.

Мазкур ҳажвий матнда **“қарғанинг усти-боши бизниқидан ҳам кир экан”** жумласи метафора воситасида яратилган ва айнан шу жумла латифада кулги эффектини келтириб чиқармоқда. Ушбу латифани И.Шоҳ қуйидагича таржима қилган: *The Mulla one day brought home a cake of soap, and asked his wife to wash his shirt. No sooner had she started to soap the shirt when a huge crow swooped down, snatched the soap and flew away, perching on a branch. She gave a furious cry.*

The Mulla came running out of the house.

“What happened, my dear?”

“I was just going to wash your shirt and that enormous crow came down and stole the soap!”

The Mulla was completely unruffled.

*“Look at the colour of my shirt, and look at **the garment of a crow**. His need was undoubtedly greater than mine. It is as well that he was able to obtain soap, even at my expense.”*

Аслиятдаги латифанинг “Кир қарға” сарлавҳаси инглиз тилига “His Need Is Greater than Mine” тарзида таржима қилинган. Таржимада биз учун аҳамиятли жиҳати аслият матнидаги **“қарғанинг усти-боши”** ибораси инглиз тилига **“the garment of a crow”** деб таржима қилинган. Фикримизча, аслият матнидаги стилистик бўёқдорлик таржима матнида ҳам акс этган. Таржимон аслият матнида мавжуд бўлмаган баъзи воқеъликларни ҳам таржимада акс эттирган, бироқ латифанинг моҳиятига таъсир кўрсатмаган. Латифалар тузилиши жиҳатдан қисқа ва лўнда матнлар бўлганлиги учун ушбу латифани қуйидагича таржима қилишни таклиф этдик:

Grime Crow

Nasriddin’s wife was washing the clothes. Suddenly, a crow snatched the soap. When the wife pursued the crow in wonder, Nasriddin said:

– Let it fly, my wife, the garment of the crow is dirtier than ours. (таржима бизники – У.Й.).

Демак, метафора қўлланган латифаларни таржима қилиш учун қуйидаги таржима стратегияларини аниқладик:

- метафорани сўзма-сўз таржима қилиш;
- аслият тилидаги ифодани таржима тили маданиятига мос тушадиган стандарт таржима тили ифодаси билан алмаштириш;
- метафоранинг моҳиятини очиб бериш;
- мазмунидан фойдаланган ҳолатда худди шундай метафора яратиш;
- метафора маъносини таржима тилида акс эттириш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Dobrzynska T. Translating metaphor: problems of meaning. *Journal of Pragmatics* 24 (6): 1995. – pp. 597-603.
2. Gentzler E. *Metaphor and Translation*. *Encyclopaedia of Literary Translation into English* Vol. 2. – London: Fitzroy Dearborn Publisher, 2000. – PP. 941–945.
3. Hornby A.S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. – Oxford: Oxford University Press, – P. 1516.
4. Hurtado A. *La traductología: lingüística y traductología*, Trans 1,. 1996. – pp.151-160.
5. Krings H.P. *Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French*. *Interlingual and intercultural communication*. – Tübingen: Gunter Narr, 1986. – pp. 263-75.
6. Mason K. *Metaphor and Translation*. *Babel* 28 (3): 1982. – PP. 140–149.
7. Newmark P. *The Translation of Metaphor. The Ubiquity of Metaphor: Metaphor in Language and Thought*. –Amsterdam: John Benjamins, 1985. – PP. 295–326.
8. Nida E. *Towards a science of translating, with special reference to principles and procedures involved in bible translating*. – Leiden: E.J. Brill, 1964. – P. 220.
9. Schäffner C. *A roof is an umbrella: metaphor, culture and translation. Identity and Difference – Translation Shaping Culture*. – Bern: Peter Lang AG, 2005. – PP. 49–78.
10. Shah I. *The Exploits of the Incomparable Mulla Nasriddin*. – London, 2014. P.72.
11. Venuti L. *Strategies of translation. Encyclopedia of translation studies*. – London and New York: Routledge, 1998. – PP. 240–244
12. Саримсоқов Б, Йўлдошева Ф. *Афанди латифалари*. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1990. – Б. 36.